

Julkisen sektorin velkaantumisen rajoittamisen sääntelykeinot

Jani Wacker

JOHDANTO

Euroopan unionin talous- ja rahaliiton eli EMU:n perustuksia on viime aikoina koeteltu voimakkaasti. Useilla unionin jäsenvaltioilla on ollut suuria ongelmia hallita julkisten talouksiensa alijäämien määrää. Pahimmin alijäämien aiheuttamat velkaongelmat ovat kärjistyneet Kreikassa, mutta myös esimerkiksi Italiassa, Espanjassa ja Portugalissa alijäämien määrille säädetty talous- ja rahaliiton viitearvot ovat ylittäneet reippaasti.

Tässä kirjoituksessa tarkastellaan *julkisen talouden velkaantumisen sääntelyä* Suomessa ja Euroopan unionissa. Tarkastelu kohdistuu ensisijaisesti *oikeudellisen* ohjauksen näkökulmaan: millaisin oikeusnormein valtiontalouden ja kunnallistalouden tasapainoisuutta Suomessa säännellään? Suomen valtiontalouden velkaantumista koskeva oikeudellinen sääntely tapahtuu nimenomaan EU-oikeuden säännöksiin. Sen sijaan kunnallistalouden tasapainoisuuden juridista ohjausta tapahtuu myös kansallisella tasolla: kuntalakiin (365/1995) otettiin 2000-luvulla säännös alijäämän kattamisvelvollisuudesta. Kirjoituksessa tarkastellaan myös niin sanottuja *finanssipolitiikan sääntöjä ja menokehys*iä, jotka ovat valtioiden sisäisiä poliittisluonteisia ohjeita.

Puheenvuorossa pohditaan myös mahdollisia muutostarpeita sääntelylle. Julkisessa keskustelussa on finanssikriisin johdosta kysytty, *pitäisikö julkista velanottoa säännellä Suomessa tarkemmin kansallisella tasolla* ja pitäisikö liiallisten alijäämien välttämiseksi näkyä normihierarkkisesti lain tai jopa perustuslain tasolla.

JULKISEN TALOUDEN VAKAUSVELVOITTEET EUROOPAN UNIONISSA

Euroopan unionin eräs merkittävimmistä osaluista on talous- ja rahaliitto, josta käytetään usein sen vieraskielistä lyhennettä EMU (Economic and Monetary Union). Talous- ja rahaliitto on Euroopan unionin jäsenvaltioiden talous- ja rahapoliittisen yhteistyön väline. Suomi oli yksi niistä unionin jäsenvaltioista, jotka liittyivät ensi tilassa talous- ja rahaliiton yhteisvaluuttavaiheeseen eli EMU:n kolmanteen vaiheeseen 1990-luvun lopulla. (Wacker 2009, 104–122.)

Talous- ja rahaliiton toiminta voidaan jakaa finanssipolitiikkaan ja rahapolitiikkaan. Rahapolitiikalla tarkoitetaan keskuspankkiveitoista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan rahan arvon vakauteen. Finanssipolitiikka puolestaan merkitsee niitä toimia, joilla vaikutetaan julkisen talouden tuloihin ja menoihin. Valtiosääntöoikeudellisesti korkeimman asteen finanssipoliittiset päätökset tekee Suomessa eduskunta. Käytännössä finanssipolitiikan sisältöön vaikuttaa vahvasti myös valtioneuvoston sekä kunnallisella tasolla kunnallisten päätöksentekijöiden toiminta.

Talous- ja rahaliitossa finanssipolitiikan sääntely voidaan jakaa kahteen ryhmään: talouspolitiikan koordinointiin sekä finanssipoliittiseen budjettikuriin (Amenbrink & De Haan 2003, 56–60; Wacker 2009, 123–126). Jälkimmäisen alueen ydinosa muodostaa *jäsenvaltion velvollisuus välttää liiallista julkisen talouden alijäämää*. Alijäämän ja julkisen velan sallituille enimmäismäärille on talous- ja rahaliitossa määritelty

tietyt viitearvot. Jäsenvaltion julkisen talouden alijäämän määrä saa olla lähtökohtaisesti enintään kolme prosenttia ja kokonaisvelan määrä enintään 60 prosenttia suhteessa maan bruttokansantuotteeseen. Liiallisten alijäämien välttämismvelvollisuuteen on kytketty myös erityinen valvonta- ja sanktiomenettely, joka EMU:n yhteisvaluuttavaiheessa mukana olevien valtioiden osalta voi ainakin teoriassa johtaa haittaseurauksien määräämiseen.

Käytännössä julkisen talouden alijäämä merkitsee vuotuista *velkaantumista*. Talous- ja rahaliiton määräykset liiallisten alijäämien välttämiseksi merkitsevät näin ollen sitä, että *jäsenvaltioon kohdistuu velvoite olla velkaantumatta liikaa*. Kyseisten määräysten pääasiallisena tarkoituksena on koko Euroopan unionin alueen taloudellisen vakauden turvaaminen. On huomattava, että EMU:n vakaussäädökset kohdistuvat *koko julkiseen sektoriin*, jolloin mukaan lasketaan valtiontalouden lisäksi myös kuntatalous sekä sosiaaliturvarahastot.

Jäsenvaltioiden finanssipolitiikan harjoittamista säännellään talous- ja rahaliitossa poliittisluonteisten suositusten ohella myös selkeästi oikeudellisin keinoin (Italianer 1993, 51–114; Italianer 1997, 189–237; Joutsamo ym. 2000, 756–760). Keskeisen perustan finanssipolitiikan oikeudelliselle ohjaukselle muodostavat Euroopan unionin perussopimusten määräykset (Sopimus Euroopan unionin toiminnasta [SEUT] 120–126 art.). Primäärioikeustason tasapainosäätelyä tarkentaa niin sanottu vakaussäädös, joka muodostuu Eurooppa-neuvoston poliittisen päätöslauselman lisäksi rautaisesta juridiikasta eli unionin ministerineuvoston vuonna 1997 antamista kahdesta asetuksesta, joita tarkennettiin vuonna 2005 kahdella uudemmalla asetuksella.

Joulukuussa 2009 voimaan tullut Lissabonin sopimus ei muuttanut merkittävästi talous- ja rahapolitiikkaa koskevien oikeussäännösten sisältöä. Kyse oli lähinnä aikaisemman EY:n perustamissopimuksen säännösten sanamuotojen tarkistuksista. Näin ollen finanssipolitiikan oikeudellinen ohjaus on perustunut Lissabonin sopimuksen jälkeen suurelta osin niihin samoihin oikeusnormeihin, jotka sisältyivät jo Euroopan yhteisön perustamissopimukseen sekä vakaussäädöksiin.

Syksyllä 2011 kuusi uutta vakaussäädöstä eli ”six-pack” saavuttivat hyväksynnän sekä ministerineuvostossa että Euroopan parlamentissa (European Union, Press Release 12.12.2011). Kaksi asetusta tämän uuden vakaussäädöksen säädöksistä uudistavat vakaussäädöksiin ja kasvusopimuksen asetuksia. Marraskuussa 2011 Euroopan komissio antoi six-packia täydentämään vielä kaksi asetusehdotusta. Uudella vakaussäädöspaketillä on tarkoitus tehostaa jäsenvaltioiden finanssipolitiikan valvontaa ja edesauttaa liiallisia alijäämiä koskevan valvonta- ja sanktiomenettelyn eteenpäin viemistä.

Vaikka EMU:n vakaussäätely sisältää myös vahvasti juridisia piirteitä, on poliittisilla intresseillä merkitystä siinä, saadaanko päätös vakaussäädösten soveltamisesta tehtyä. Säännösten soveltamisen kannalta on tärkeää, että päätösten taakse saadaan tarpeeksi suuri enemmistö. Tätä pyritään edesauttamaan uusiin säädösehdotuksiin sisältyvällä niin sanotulla käänteisellä äänestyksellä, joka tarkoittaa sitä, että komission ehdotus seuraamuksen määräämisestä katsotaan hyväksytyksi, jollei neuvosto määränemmistöllä toisin päättä. Näin ollen sanktioiden määrääminen budjettikuria rikkoville maille helpottunee.

EMU:n uskottavuuden ja toimivuuden kannalta valvonnan vahvistaminen on toki ymmärrettävää. Toisaalta taloutensa kurinalaisesti hoitaneiden jäsenvaltioiden näkökulmasta voi olla epämieliekästä ja turhauttavaa se, että valvontaa, raportointia ja byrokratiaa lisätään siitä syystä, että toiset jäsenmaat ovat tehneet virheitä taloutensa hoidossa.

Suomessa julkisen talouden alijäämät ja kokonaisvelka ovat ainakin toistaiseksi pysyneet kohtuullisella tasolla. Silti myös Suomen julkisen talouden alijäämän määrä pääsi vuonna 2010 karkaamaan yli sallitun raja-arvon, joka on kolme prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Unionin ministerineuvosto antoi tästä johtuen päätöksen liiallisen alijäämän olemassaolosta Suomessa heinäkuussa 2010. Kesällä 2011 Suomen julkistalouden tilanteen katsottiin kohentuneen ja neuvosto kumosi mainitun päätöksen Suomen liiallisen alijäämän olemassaolosta. Tästä kumoamispäätöksestä huolimatta Suomen julkisen talouden tila ei vielä kukaan ole vakaa. Päinvastoin, valtiovarainministeriö ar-

vioi velkaantumisen jatkuvan myös lähivuosina (valtiovarainministeriö 2011, 26–27).

JULKISEN TALOUDEN TASAPAINON SÄÄNTELY SUOMESSA

Suomessa *valtionalouden vuotuisen velanoton määrää ei säädellä perustuslain eikä edes tavalisen lain nojalla*. Suomen järjestelmä poikkeaa tässä mielessä niiden maiden järjestelmistä, joissa perustuslakiin tai lakiin perustuvat menettelyt rajoittavat paitsi hallituksen myös parlamentin mahdollisuutta päättää valtiontalouden tasapainosta ja velanotosta. Finanssipolitiikan sääntöjä on määritelty lainsäädännössä muun muassa Saksassa, Itävallassa, Sveitsissä ja Puolassa. (Valtionalouden tarkastusvirasto, K 21/2010 vp, 191, 64.)

Suomen perustuslaissa säädetään kyllä niin kutsutusta budjetin tasapainoperiaatteesta, mutta tässä on kyse ainoastaan siitä, että talousarvion tuloarvioiden tulee kattaa määrärahat. Velkarahoituksen määrään tämä budjettiperiaate ei ota lainkaan kantaa. *Talousarvion tasapainoperiaatteessa on siis kyse aivan erilaisesta tasapainosta kuin EMU:n tasapainovaatimuksissa*, joissa tavoitellaan nimenomaan velkaantumisen välttämistä. (Wacker 2009, 195–198.)

Kansallisesta valtiosäännöstämme ei näin ollen voida suoraan johtaa velkakattoa tai alijäämän välttämismahdollisuutta valtiontalouden osalta. Toki voidaan ajatella, että koska holtiton velkaantuminen voi vaarantaa julkisen sektorin tulevaisuuden rahoitusaseman ja samalla erilaisten peruspalvelujen toteuttamismahdollisuudet, kehottaa esimerkiksi perustuslain 22 § säännös ”julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen” tässä mielessä osaltaan myös vakaan ja järkevän talouspolitiikan harjoittamiseen.

Toisin kuin valtiontalouden velanottoa, kunnallistalouden tasapainoa säännellään lain tasolla. Kuntalain (365/1995) 65 §:ään otettiin vuoden 2001 alusta lukien (L 353/2000) säännös *alijäämän kattamisvelvollisuudesta*. Tämä normi ei kiellä kuntaa velkaantumasta vuositasona. Sen sijaan säännös velvoittaa kuntaa harjoittamaan tasapainoista talouspolitiikkaa usean vuoden aikavälillä. Kunnan on siis katettava menneinä vuosina kertyneet alijäämänsä eli käytännössä maksettava velkansa. Alijäämän kattamisvel-

voite -säännöksen säätämisen taustalla oli mitä ilmeisimmin Suomen jäsenyys EU:n talous- ja rahaliitossa, vaikka tätä ei säännöksen esitöissä (HE 157/1999 vp) suoraan mainitakaan. (Wacker 2009, 205–207; Myllymäki 2007, 391; Heuru 2002, 242.)

Jäsenvaltion julkisen talouden alijäämän määrää koskevien kriteerien toteutumista laskeuttaessa otetaan huomioon koko julkistalous, siis myös kuntasektori ja sen velkaantuminen. Alijäämän kattamisvelvollisuuden lisääminen kuntalakiin voidaankin nähdä valtion selkeänä pyrkimyksenä ohjata kunnallistaloutta kohti EMU:n vaatimaa julkisen talouden tasapainoisuutta.

Valtionaloutta koskevan finanssipolitiikan ohjaus on Suomessa perustunut pitkälti valtiontalouden *kehysmenettelyyn* sekä niin sanottuihin *finanssipolitiikan sääntöihin*, joilla pyritään talouden tasapainon edistämiseen, menojen hillitsemiseen ja finanssipolitiikan ennustettavuuden parantamiseen. Nämä säännöt eivät Suomessa, toisin kuin esimerkiksi Iso-Britanniassa ja Saksassa, perustu lakeihin vaan poliittiseen sitovuuteen (valtiovarainministeriö 2003, 11–13, 29–30). Valtionalouden kehyksissä ja finanssipolitiisissa säännöissä on kyse *hallitusohjelmassa* sekä erillisessä *kehyspäätöksessä* vahvistettavista keskeisistä finanssipoliittisista linjauksista, joilla määritellään muun muassa monivuotiset kokonaisrajoitteet valtion menoille ja velkaantumiselle.

Hallitusohjelma annetaan perustuslain (731/1999) 62 §:n mukaan eduskunnalle tiedonantona (ks. esim. VNT 2/2011 vp), jolloin hallitusohjelman käsittely mahdollistaa hallituksen nauttiman luottamuksen mittaamisen eduskunnassa (PL 44 §). Valtionalouden kehykset tuodaan puolestaan eduskuntaan vaalikausilla 2003–2006 ja 2007–2010 noudatetun käytännön mukaisesti vuosittain valtioneuvoston selontekona (ks. esim. VNS 2/2010 vp), joten kehyspäätöksen eduskuntakäsittelyyn ei voida suoraan kytkeä äänestystä hallituksen nauttimasta luottamuksesta.

Valtionalouden tarkastusviraston (VTU) kannanoton mukaan kuitenkin jo se, että kehyspäätökset tuodaan eduskunnan käsiteltäväksi lisää poliittista sitoutumista kehysmenettelyyn. Kehysmenettelyn toimivuuden kannalta eduskunnan ja hallituksen poliittinen sitoutuminen

menosääntöön on VTV:n mukaan olennaista. Oikeudellisesti kehysmenettely ei kuitenkaan velvoita eduskuntaa, vaan kyse on nimenomaan poliittisesta sitovuudesta. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, K 21/2010 vp, 69, 75.)

Finanssipolitiikan säännöt voidaan jakaa kahteen ryhmään sen mukaan, kohdistuuko sääntö julkiseen velkaan vai menoihin. Alijäämä- ja velkasäännöt sekä tasapainoisen budjetin sääntö rajoittavat julkisen velan määrää, kun taas määrärahakehys asettaa menoille enimmäismäärän, jota budjetoinnissa on noudatettava. Vielä vuoden 2007 hallitusohjelmassa asetettiin ylijäämänsääntö, jossa sitouduttiin valtiontalouden ylijäämän (1 % / BKT) tavoittelemiseen. Taloustilanteen heikentymisestä johtuen vuoden 2011 hallitusohjelmassa ei enää puhuta ylijäämästä, vaan tavoitteeksi määritellään valtiontalouden tasapainon saavuttaminen mahdollisimman nopeasti.

Finanssipolitiikan sääntöjen ja kehysmenettelyn kehittämistä koskevassa valtiovarainministeriön työryhmäraportissa todetaan, että kansallisten hallitusten itselleen asettamiin sääntöihin ei yleensä liity kovin voimakkaita sanktioita: useimmiten seurauksena näiden sääntöjen noudattamatta jättämisestä on ainoastaan hallituksen uskottavuuden ja maineen heikentyminen. Sen sijaan ylikansalliset finanssipolitiikan säännöt, ennen muuta Euroopan talous- ja rahaliittoon kytkeytyvät juridiset normit, ovat sitovampia, sillä sääntöjen rikkomisesta voi seurata sanktioita. (valtiovarainministeriö 2003, 12–13.)

MUUTOSTARPEET?

Suomen kansallisesta lainsäädännöstä löytyy julkisen talouden tasapainoon ja velkaantumisen hillitsemiseen suoraan velvoittavia oikeusnormeja vain kuntatalouden osalta. Hallitusohjelmaan kytkeytyvien finanssipolitiikan sääntöjen ja talouden kehyspäästösten suhteen tilanne on toinen: nämä poliittisesti sitovat säännöt ovat perinteisesti koskeneet nimenomaan valtion talousarviotaloutta. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, K 21/2010 vp, 18.)

Jatkossa *finanssipoliittisten sääntöjen ja kehysten ulottaminen myös kuntasektoriin ja sosiaaliturvarahastoihin* tulee todennäköisesti ajankohdattaiseksi. Uuteen EU:n vakaussäädäntöpaket-

tiin sisältyy julkisen talouden kehysvaatimuksia koskeva neuvoston direktiivi (2011/85/EU), jonka mukaan jäsenvaltioilla on oltava käytössään finanssipoliittiset säännöt, joiden on katettava kaikki julkisen sektorin alasektorit (direktiivin 5 ja 12 artiklat). Myös Valtiontalouden tarkastusvirasto on pitänyt tärkeänä harkita, pitäisikö sääntöihin perustuvan finanssipolitiikan kattavuutta Suomessa laajentaa kunnallistalouden ja sosiaaliturvarahastojen menojen kasvun vuoksi. Euroopan unionin uudesta kehysdirektiivistä tarkastusviraston kertomuksessa todetaan, että direktiivin johdosta Suomella on selkeä EU-oikeudellinen velvoite laatia koko julkisen talouden kehykset. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, K 13/2010 vp, 21; K 21/2010 vp, 143–145.)

Muutenkin Euroopan unionin talous- ja rahaliiton jäsenyyden sekä siitä seuraavien tavoitteiden ja velvoitteiden näkyminen aiempaa enemmän Suomen kansallisessa lainsäädännössä voisi olla perusteltua. Askel tähän suuntaan tulee olemaan mainitun EU:n kehysdirektiivin kansallinen implementointi. Tosin EU-direktiivien kansallisen implementoinnin ei välttämättä tarvitse tapahtua lain tasolla.

Koska valtiontalouden kehysmenettelystä ei Suomessa suoraan säädetä lailla, voidaan kysyä, olisiko valtiontalouden kehysmenettelystä tai finanssipolitiikan sääntöjen sisällöstä syytä *säätää tulevaisuudessa tarkemmin lain tasolla*. Tässä on huomattava, että pelkästä kehysmenettelystä lailla säätäminen on eri asia kuin itse finanssipoliittisten sääntöjen sisällyttäminen lainsäädäntöön (Valtiontalouden tarkastusvirasto, K 21/2010 vp, 189).

On perusteltua vahvistaa kehysmenettelyn asemaa suomalaisessa lainsäädännössä. Säännökset voitaisiin sisällyttää esimerkiksi valtion talousarviota koskevaan lakiin. Lainsäädäntötoimia voidaan perustella ensinnäkin sillä, että kehysmenettely on nykyisin olennainen osa valtiontalouden suunnittelua ja ohjausta. Toiseksi laintasoinen sääntely kehysmenettelystä korostaisi eduskunnan perustuslainmukaista finanssivaltaa. Valtiontalouden tarkastusviraston kertomuksessa todetaan, että kehysmenettelystä ja finanssipoliittisista säännöistä laissa säätämisen etuna on, että tällöin laki yhteiskunnan vahvimpana ja arvokkaimpana ohjausinstrumentina antaa normatiivisen viestin julkistalouden hoidon vastuullisuudesta. Ruotsissa talousar-

violainsäädäntö sisältää normit valtiontalouden menokattomenettelystä. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, K 21/2010 vp, 191–192.)

Harkittaessa kansallisten finanssipolitiikan sääntöjen sisällyttämistä lakiin tullaan samalla ajankohtaiseen kysymykseen siitä, tulisiko Suomen lainsäädäntöön jopa perustuslain tasolla sisältyä niin sanottu *velkakatto* eli säännökset, jotka rajoittaisivat valtiontalouden tai koko julkisen talouden alijäämän ja velan määrän tietyille tasolle. Perustuslain tasoiset finanssipolitiikan säännöt ovat kansainvälisestikin tarkasteltuna harvinaisia. Tällaisia normeja löytyy esimerkiksi Saksan, Sveitsin ja Puolan perustuslaeista. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, K 21/2010 vp, 191.)

Mikäli parin viimeisimmän vuosikymmenen aikana Suomessa vallinnut kurinalaisen finanssipolitiikan perinne jatkuu, ei Suomessa liene välitöntä tarvetta säätää velanoton tai julkisten menojen enimmäismääristä perustuslain tai edes lain tasolla. Sääntelytarve kohdistuu enimmäinkin valtiontalouden kehysten menettelyllisiin kysymyksiin. Suomen hallitusta ja eduskuntaa sitovat jo EU-oikeuden normit alijäämän ja julkisen velan viitearvoista.

Budjettikurinormien sisällyttäminen lainsäädäntöön toisi myös mukanaan ongelman velka- ja alijäämätason oikean tason löytämisestä. Jos kansalliseen lainsäädäntöön otettavat normit sallisivat hyvin korkean alijäämän ja velan määrän, olisi tällaisilla säännöksillä lähinnä symbolinen merkitys. Mikäli taas alijäämä- ja velkakatto olisi erittäin tiukka, voisi ongelma-

muodostua joustavuuden puute suhteessa vuotuisiin suhdanteisiin. Tästä taas saattaisi seurata tarve muuttaa lainsäädäntöä tiheän tahtiin, mikä olisi varsin raskas menettelytapa.

Lieneekin suositeltavaa, että menoista ja niiden rahoituksesta päättäminen tapahtuu jatkossakin valtion talousarvion hyväksymisen sekä lainanotto-suostumuksen antamisen kautta (PL 82–83 §). Myös eduskunnan finanssivallan näkökulmasta budjettikuri-lainsäädäntöön tulee suhtautua pidättyvästi: velka- ja alijäämätasosäännökset olisivat tätä eduskunnan valtaoikeutta rajoittavia normeja.

Kuntasektorin tasapainoisuuden edistäminen tulee olemaan lähivuosien yhteiskunnallisen päätöksenteon suuria haasteita, vaikka toki myös valtiontalouden osalta velkaantumisen pysäyttämisen on oltava keskeinen finanssipolitiikan tavoite. Kuntatalouden kautta toteutetaan valtaosaa peruspalveluista, joten kuntatalouden kestävyden turvaaminen Euroopan finanssikriisin keskellä on äärimmäisen tärkeää.

Jatkossa joudutaankin pohtimaan entistä enemmän sitä, pitäisikö kuntien talouden tasapainoisuutta ja kestävä rahoitusasemaa valtion taholta paitsi tukea, myöskin valvoa entistä tehokkaammin. Lainsäädännön näkökulmasta voidaan kysyä, onko alijäämän kattamisvelvollisuus -säännös nykyisessä muodossaan riittävän selkeä normatiivinen ohjauskeino vai tarvitaanko uusia lainsäädäntötoimia kunnallistalouden tasapainon turvaamiseksi ja toisaalta myös kuntien eriarvoistumisen estämiseksi.

LÄHTEET

- Amtenbrink, Fabian & De Haan, Jakob (2003). Economic governance in the European Union: Fiscal policy discipline versus flexibility. *Common Market Law review*, 40(5), 1075–1106.
- European Union. Press Release. Memo/11/898. Brussels, 12 December 2011. *EU Economic governance “Six-Pack” enters into force*. Haettu sivulta <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/11/898>, 20.2.2012.
- Heuru, Kauko (2002). *Kunta perusoikeuksien toteuttajana*. Helsinki: Talentum.
- Italianer, Alexander (1993). Mastering Maastricht: EMU issues and how they were settled. In Gretschmann, Klaus (Ed.), *Economic and Monetary Union: Implications for national policy-makers* (pp. 51–114). Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Italianer, Alexander (1997). The excessive deficit procedure: A legal description. In Andenas, Mads & Gormley, Laurence & Hadjiemmanuil, Christos & Harden, Ian (Eds.), *European economic and monetary union: The institutional framework* (pp. 189–237). London: Kluwer Law International.
- Joutsamo, Kari & Aalto, Pekka & Kaila, Heidi & Maunu, Antti (2000). *Eurooppaoikeus*. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki: Kauppakaari.
- Myllymäki, Arvo (2007). *Finanssihallinto-oikeus*.

- Valtion ja kuntien varainkäyttö ja varainkäytön valvonta*. Toinen, uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.
- Valtioneuvoston selonteko valtiontalouden kehystistä vuosille 2011–2014. VNS 2/2010 vp.
- Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 22.6.2011 nimitetyn pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmasta, VNT 2/2011 vp.
- Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomus eduskunnalle valtion tilinpäätöskertomuksen ja tilinpäätöksen vuodelta 2009 tarkastuksesta, K 13/2010 vp.
- Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomus eduskunnalle: Valtiontalouden kehysmenettelyn vaikuttavuus finanssipolitiikan hallintavälineenä, K 21/2010 vp.
- Valtiovarainministeriö. Työryhmäraportti 7.2.2003. Finanssipolitiikan sääntöjen ja kehysmenettelyn kehittäminen Suomessa.
- Valtiovarainministeriö. Suomen vakaushjelman tarkistus 2011. Taloudelliset ja talouspoliittiset katsaukset 16a/2011.
- Wacker, Jani (2009). *Euroopan unionin talous- ja rahaliiton vaikutukset kansalliseen finanssivaltaan – Tutkimus unionin vakaussäätelyn oikeudellisesta merkityksestä*. Tampere: Tampere University Press.
- Wessels, Wolfgang & Linsenmann, Ingo (2002). EMU's impact on national institutions: Fusion towards a 'gouvernance économique' or fragmentation? In Dyson, Kenneth (Ed.), *European states and the euro – europeanization, variation, and convergence* (pp. 53–77). New York: Oxford University Press.